

Denizli belediye tabibi Şakir Efendi İbn-i Hacı Ahmet Ağa (ö. 1898)

Denizli municipality doctor: Shakir Efendi Ibn-i Hacı Ahmet Ağa (d. 1898)

Bilal Yıldız

Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Isparta

Özet

Amaç: Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu döneminde XIX. yüzyılın son çeyreğinde Denizli Sancağı'nda en uzun süreyle Belediye Tabipliği görevini yerine getiren Şakir Efendi'yi tanıtmak, sağlık alanında yapmış olduğu çalışmaları, o dönemde belediye tabiplerinin sorumluluk alanlarını ve yaşanan bazı sağlık problemleri ile sağlık konusunda halk uygulamalarını ortaya koymayı amaçladık.

Gereç ve yöntem: Şer'îye Sicil Defterleri ve Osmanlı Arşiv Belgeleri tarandıktan sonra transkripsiyonları yapılarak değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Bulgular: İncelediğimiz belgelerde Şakir Efendi, Denizli belediye sınırları içerisinde teşhis ve tedavi hizmetlerinin yanı sıra, başka tabiplerle ortak cerrahî müdahalelere katılmış, özel olarak çalışan hekimlerin çalışmalarına nezaret ederek onların cerrahî müdahalelerine olur vermiş, otopsi yapmış ve adli tabiplik görevini yürütmüştür.

Sonuç: Şakir Efendi, yürürlükteki mevzuata uygun olarak en uzun süre Belediye Tabipliği görevini icra etmişken, görevini suistimal etmesi sonucunda hakkında adli tahkikat süreci başlatılmış ve bunun neticesinde görevinden el çekirilmiştir.

Pam Tıp Derg 2014;7(2):87-105

Anahtar sözcükler: Osmanlı, Denizli, belediye tabibi.

Abstract

Purpose: In this study, we aim to introduce Shakir Efendi, who worked as municipality doctor for the longest time in Denizli in the last quarter of XIXth century, and his studies in the field of medicine, describing municipality doctors' responsibilities, some health problems experienced and public health applications of the time.

Materials and methods: Denizli Religious Registry Books and Ottoman archive documents, which were scanned and transcribed, have been evaluated.

Results: According to the documents we have examined, Shakir Efendi participated in operations with other surgeons, approved some doctors' operation decisions and worked as forensic practitioner performing autopsy as well as ordinary treatment services.

Conclusion: Shakir Efendi, who worked for the longest time as municipality doctor in the framework of law, was forced to give up his job as a result of a judicial investigation into his abuse of his profession.

Pam Med J 2014;7(2):87-105

Key words: Ottoman, Denizli, municipality doctor.

Giriş

Osmanlı tababeti, gerçekte Selçuklu ve dolayısıyla İslâm tababetinin bir devamıdır. Aradaki tek fark eğitim dilidir. Selçuklu döneminde Farsça'ya daha fazla önem verilmişken, Osmanlı'da Arapça öne çıkmıştır. O dönemde yazılan tıbbî eserlerin başlıca konusu hijyen olmuştur. Osmanlılar, Selçuklular'dan kalma bütün sağlık ve yardımlaşma kurumlarını korumakla beraber, Anadolu ve Rumeli de bazı katkılarda bulunmuşlardır [1]. Osmanlı

Devleti'nin ilk yüzyıllarında gerek tıba özgü bir eğitim biriminin olmaması, gerekse ülke denetleme ve idare mekanizmalarının özellikleri göz önüne alındığında hekimler büyük bir serbestlik içerisinde mesleklerini icra etmişlerdir [2]. Osmanlı'da klasik dönemde hekimlik ve cerrahlık mesleği medreselerde usta-çırak yöntemiyle öğretilmiştir [3]. II. Murat döneminde sağlık hizmetlerini disiplin altına almak için günümüzde Sağlık Bakanlığı'na tekabül eden *Hekimbaşılık* müessesesi kurulmuştur [4].

Bilal Yıldız

Yazışma Adresi: Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Isparta

e-mail: bilalyildiz@sdu.edu.tr

Gönderilme tarihi: 21.03.2014

Kabul tarihi: 22.05.2014

Türk tıbbı XVI. yüzyıla kadar zamanında geçerli olan ilmî esaslara dayanmışken bu devirden sonra devletin zaafa uğramasına paralel olarak kıymetini kaybetmiş ve eski kurallarını hurafelerle değiştirmeye başlamıştır [5]. İmparatorluğun gerileme sürecinde devlet yöneticileri değişik alanlarda Avrupa'daki ilerlemeleri inceleyerek benzerlerini Osmanlı topraklarında da uygulamaya çalışmışlardır. Örneğin, II. Mahmud'un Paris Büyükelçisi Ahmet Fethi Paşa'dan sarayda istihdam etmek için iki hekim talebinde bulunması üzere, Viyana'dan gönderilen hekimlerden Dr. Charles Ambroise Bernard (1808-1844) "*muallim-i evvel*" unvanı ile Galata Sarayı'ndaki tıp okulunda, tıp eğitimi vermesi için görevlendirilmiştir [6]. Bu şekilde Avrupa'dan öğretim üyelerinin getirilmesi ile birlikte, Osmanlı'da hekimlerin mezuniyet esnasında yemin etme geleneği başlamıştır [7]. 15 Ekim 1843 tarihli ve 259 sayılı Takvîm-i Vekâyi Gazetesi'nin 3. sayfasında, Padişah Abdülmecid'in huzurunda yapılan yemin töreni detaylı olarak anlatılmış ve "... bundan sonra Allah'ın kulları hakkında [mezun olan tabiplere] tedaviye izin verileceğinden, insan haklarına aykırı hareketlere cesaret etmemeleri için, tıp mesleği usulü gereği her birine Mushaf-ı Şerif'e (Kur'an'a) el koydurularak yemin verdirildikten sonra, üzerinde padişahın tuğrasının, hekimbaşının ve okul hocalarının imzalarının bulunduğu diplomaların verildiği ..." bilgisi aktarılmıştır [8].

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde Denizli Sancağı'nda en uzun süre belediye tabipliği görevini yerine getiren Şakir Efendi'yi tanıtmak amaçlanmıştır. Bunun nedeni; Osmanlı döneminde Denizli'de doktorluk ve cerrahlık yapan sağlık görevlileri içinde, hakkında en fazla arşiv belgesi bulunan tek şahıs olmasının yanı sıra, XIX. yüzyılın son çeyreğinde belediye tabiplerinin sorumluluk sınırlarını ve bazı mahallî tıp uygulamalarını gösteren belgelere, Şakir Efendi özelinde sahip olmamızdır. Ayrıca Şakir Efendi, vermiş olduğu başarılı hizmetler neticesinde devlet tarafından değişik madalya ve rütbelerle ödüllendirilmekle birlikte, yapmış olduğu bazı usulsüzlükler neticesinde görevinden azledilen tek tabip olması nedeniyle araştırılmaya değer bulunmuştur.

Gereç ve Yöntem

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde ve Denizli Şer'îye Sicil Defterleri'nde Tabip Şakir Efendi ile ilgili belgeler Osmanlıca'dan günümüz Türkçesine çevrilerek kaydedildi. Elde edilen verilere göre, Tabip Şakir Efendi'nin meslek uygulamaları, bölgesel ve merkezî yönetim ile

ilişkileri, hakkında verilen kararlar ve bunların uygulanma yöntemleri o dönemdeki sosyal ve siyasi olaylar göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Tıp tarihi açısından vazgeçilmez kaynakların arasında olan şer'îye sicil defterleri, mahallî tıbbî olayların en doğru olarak tespit edilebileceği kaynaklardır. Şer'îye sicillerinin tıp tarihi açısından en dikkate değer belgeleri arasında, cerrahlar ile ameliyat olacak hastalar arasında ya da, bazı durumlarda hekim ile riskli bir tedaviyi gerektiren bir hastalığa maruz kalmış hastalar arasında tedaviden önce kadı ve şahitler huzurunda, sonucun kötü olması halinde hekim ve cerrahın sorumlu tutulmayacağını bildiren mahkeme ilamlarındaki *rıza senetleri* olmuştur. Bu işlem Osmanlı Devleti'nin esas olarak kabul ettiği İslâmî hukuk sistemine göre yapılması gereken bir prosedürdür [9].

Denizli şer'îye sicil defterleri, hem Şakir Efendi için, hem de diğer hekimler için cerrahî müdahalelerde uymak zorunda oldukları hukukî süreci tespit etmede birinci el kaynağımız olmuştur. Bu doktorlar, görevlerini ve mesleklerini rahat bir şekilde icra etmekle beraber, tedavi sürecinde bazı hukukî prosedürü yerine getirmeleri gerekmiştir. Bu uygulama şekli Tabip Şakir Efendi ile ilgili kaynaklardan bir alıntı ile şöyle özetlenebilir:

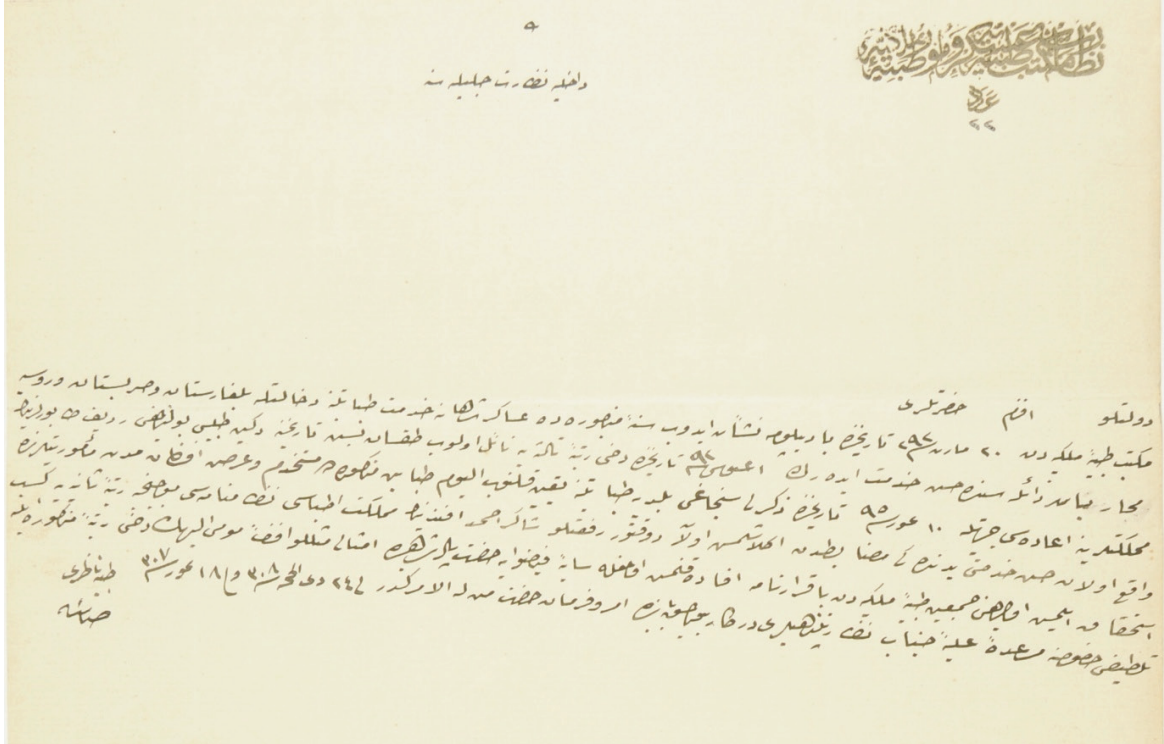
1878 tarihli bir mahkeme ilamında, Honaz Nahiyesi'nin Belevi Köyü'nde oturan Mustafa b. Ahmet, köy ahalisinden Mehmet Ali'nin tüfekte atmış olduğu saçmalardan sol elinin gangren olduğunu, bir-iki parmağının kesilmesiyle tam iyileşmezse bileğinden kesileceğini, eğer bilekten kesilmezse ölüme sebebiyet vereceğini, mahkemede hazır bulunan Tabip Şakir Efendi ibn-i Hacı Ahmet Ağa ve Macar Panayutaki'ye ameliyat için izin verdiğini ifade etmesi üzerine, her iki tabip de tedavi ile ilgili lazım geleni yapacaklarına söz vermişlerdir [10]. Görüldüğü üzere Şakir Efendi, gayrimüslim bir doktorla ortak cerrahî operasyon yapma izni almıştır.

Şakir Efendi Belediye Tabibi olması nedeniyle, kendi uzmanlık alanı dışında riskli bir ameliyat gerçekleşecekse, ameliyatı gerçekleştirecek olan cerrahın o konuda uzman olduğuna dair mahkemede kadı huzurunda bilirkişilik yapmış ve onun onayı sonucunda operasyon yapılabiliştir [11-12].

Şakir Efendi'nin Rütbe ve Nişanlarla Taltifi Edilmesi

Şakir Efendi'nin tabiplik hizmetini yerine getirirken yapmış olduğu başarılı çalışmalarının karşılığında, değişik rütbe ve nişanlarla ödüllendirilmesi için Padişah II. Abdulhamit'ten irâde (onay) talep edilmiştir. 31 Temmuz 1891 tarihinde Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Tıbbiye-i Mülkiye Nezâreti'nden (Askerî ve Mülkî Tıp Bakanlığı) Dâhiliye Nezâreti'ne (İçişleri Bakanlığı) gönderilen tezkirede (Osmanlı diplomatiğinde, aynı yerleşim birimi içindeki resmî dairelerin birinden ötekine yazdıkları ve konuyu özet halinde açıklayan belge [13]); Tıbbiye Mülkiye Mektebi'nden 1 Nisan 1876 tarihinde mezun olan ve aynı sene askerî

doktorluk hizmetine başlayarak Bulgaristan, Sırbistan ve Rusya muharebelerinde başarılı hizmet ederek 13 Ağustos 1876 tarihinde rütbe-i sâlise (3. Derece)'ye nail olan, 1879 tarihine kadar tabibi bulunduğu Redif Taburları'nın memleketlerine iade edildiği için 22 Temmuz 1879 tarihinde Denizli Sancağı Belediye Tabipliği'ne tayin edilen ve halen görevine devam eden, geçmiş memuriyetlerinde vazifesini en güzel şekilde yerine getirdiği elindeki mazbatalardan anlaşılması olan Şakir Efendi'nin memleket tabipleri nizamnâmesi gereğince rütbe-i sâniye (2. Derece)'yi hak ettiğine dair Mülkiye Tabipleri Cemiyeti'nin kararnameesinde ifade edilmiş olduğundan, bu konuda emsallerine verildiği gibi Şakir Efendi'nin de Padişah irâdesi ile taltifi talep edilmiştir (Resim 1) [14].

Resim 1. Şakir Efendi'nin rütbesinin yükseltilmesi teklifi, BOA, İ..DH.. 1258/98831. 26 C 1309/27 Ocak 1892.

Tıbbiye Nezâreti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen 1891 tarihli bir tezkirede; memleket tabipleri nizamnâmesine göre, yapmış olduğu hizmetler nedeniyle Şakir Efendi'nin rütbe-i sâniye'yi hak ettiği için taltif edilmesi teklif edilmiş, bu teklif doğrultusunda da 16 Ağustos 1891 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nden Sadâret'e bir tezkire gönderilmiştir [15].

25 Ocak 1892 tarihinde Sadrazam Cevat imzasıyla Mâbeyn-i Hümâyun (Osmanlı sarayında padişahın özel kalem müdürlüğü

işlevini gören kurum ya da, sarayda padişahın hükümet işlerini gördüğü, vekilleri, elçileri kabul ettiği daire [16])'a gönderilen tezkirede; Şakir Ahmed Efendi'nin sahip olduğu rütbe-i sâlise (3. Derece)'nin bir derece yükseltilmesi için Padişah irâdesi talep edilmiştir. Bu tezkireye, 27 Ocak 1892 tarihinde Padişah [II. Abdulhamid]'in Baş Kâtipi Süreyya imzasıyla verilen cevapta; gerekli irâdenin Padişah tarafından verildiği bildirilmiştir [17]. Bu teklifle ilgili olarak 8 Şubat 1892 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nden Aydın Valiliği'ne gönderilen tahriratta (Osmanlı diplomatiğinde, farklı

yerleşim yerlerinde bulunan resmî dairelerin birinden ötekine yazdıkları belge [13]); Şakir Efendi'ye, rütbe-i sâniye sınıf-ı sâni (2. Derecenin 2. Sınıfı/Kademesi) tevcih edilmesi ile ilgili olarak padişah iradesi alındığı için gereğinin yapılması emredilmiştir [18].

Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne göndermiş olduğu 1895 tarihli bir tezkirede; güzel hizmetlerinden dolayı Şakir Efendi'nin 4. rütbeden Osmânî nişanı ile taltif edilmesi teklif edilmiş, bu teklif doğrultusunda da 7 Mayıs 1895 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî'nden Sadâret'e bir tezkire gönderilmiştir [19].

Şakir Efendi'ye verilen taltiflerle ilgili mevcut son belge, vefatından az önce 9 Ağustos 1898 tarihlidir. Yıldız Sarayı Baş Kitâbet Dâiresi'nden (Yıldız Sarayı Genel Sekreterliği) verilen Padişah irâdesi ile, vazifesini hakkıyla yerine getirdiği için Baş Komutanlık makamının talebi üzerine, Şakir Efendi'nin sahip olduğu sâniye (2. Derece) rütbesinin mütemâyize (sâniye rütbesinin birinci sınıfı, askerlikte albay rütbesi) 'ye yükseltildiği bildirilmiştir [20].

Belgelerde görüldüğü üzere, Şakir Efendi her ne kadar sivil doktor olarak çalışsa da, ilk görevi askerî doktorluk olması hasebiyle, rütbesinin yükseltilmesi işlemleri devamlı surette askerî makamlarca takip edilmiştir.

Tabip Şakir Efendi özelinde fethikabir ve otopsi ilaçları ile ilgili işlemlerde ortaya çıkan problemler ve çözümü

Çürümüş cesetler ve kabirlerin açılması, ameliyat, ilaç parası gibi konularda tabiplerin sıkıştırıldığı, fethikabir vukuunda ilaç esmanı tabirinin ne manaya geldiği gibi konularda Şakir Efendi'nin detaylı açıklama istemesi üzerine, 26 Eylül 1898 tarihinde, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî'nden Adliye Nezâreti'ne bir tezkire gönderilerek aşağıdaki açıklama yapılmıştır:

Kokuşmuş cesetler ve feth-i kabir meselelerinin yeterince açık olmadığını bahane ederek icrâ-yı teşrihden (otopsi) daha önemli ve daha tehlikeli ameliyat icrasında hayat kurtarmak için kullanılan ilaçların ücretlerinin ödenmesi hususunda tabiplerin sıkıştırıldığı ve feth-i meyyit (otopsi) vukuunda muzâdd-ı ta'âffün edviye (mikrop kıran=antiseptik [21]) ücreti tabirinin muayene edilmesi zorunlu olan üç-beş gün önce gömülmüş cesetleri de kapsayıp kapsamadığının izahını içeren Denizli Sancağı Belediye Tabibi Şakir Efendi tarafından gönderilen dilekçe, Mülkiye Tıp

Cemiyeti'ne havale edilerek fethimeyyit lazım gelen çürümüş cesetleri ilmî olarak değişik aletlerle ve antiseptiklerle icra kılınan ameliyat mühim olmasıyla, bir uzvun bile bu yolda muayenesi fethimeyyit demek olacağından evvelce umumî olarak yayınlanan kararnâmeye uygun olarak Şakir Efendi'nin adlı muayene ücretinden tarifesi gereğince talep ettiği ücretin kendisine ödenmemesinin uygun olmayacağı ifade olduğu ve adı geçen dilekçe suretinin gönderildiği beyanıyla gereğinin yapılması Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'nden gelen 29 Ağustos 1898 tarih ve 335 numaralı tezkirede yazılı olarak bildirilmiş ve anılan dilekçe sureti ekte gönderilmiştir, dendiikten sonra bildirilen hususlara göre gereğinin yapılması ve Şakir Efendi'nin hak ettiği ücretin ödenmesi talep edilmiştir (Resim 2) [22].

7 Kasım 1898 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî'nden Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'ne gönderilen tezkirede; Denizli Belediye Tabibi Şakir Efendi'nin adlı muayene ücretinden dolayı tarifesi gereğince talep ettiği meblağın ödenmesi için Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'nin 29 Ağustos 1898 tarih ve 335 numaralı göndermiş olduğu tezkireye, Adliye Nezâreti'nin 18 Ekim 1898 tarih ve 194 numaralı cevabî tezkiresinde; Şakir Efendi'ye antiseptik ücretinin ödenmesinin Aydın Vilayeti istinaf savcılığına emredildiği bildirilmiştir [23].

Görüldüğü üzere, askerî makamlar kendi okullarından mezun olan personelin özlük haklarını yakından takip etmiş ve mağduriyetlerinin önüne geçmiştir.

Şakir Efendi'nin Teşhislerine Bir Örnek

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan bazı hastalıkların teşhisinde doktorların kullandıkları terimler ve halk arasında uygulanan tedavilere örnek olması açısından, Şakir Efendi'nin yaşlı bir verem hastası hakkında aşağıdaki teşhisini vereceğiz:

Müşâhedât-ı Umûmiyye (genel müşahedeler):

1. Asl-ı verem (veremin kendisi)
2. Cez-i verem (verem gövdesi); kutr-ı müstedîri (daire çapı) 8 aşîr-i zirâ (5,5 cm), tûlu (uzunluğu) 15 aşîr-i zirâ (10,3 cm)
3. Re's-i verem (veremin baş/esas bölgesi) 25 aşîr-i zirâ (17,14 cm) çapında.

Meriza (hasta kadın) Yozgatlı olup babasının ve annesinin vefat sebebi kendisince meçhul ve kendisi de kuvvetli bir bünyeye

sahip imişse de yaşının ilerlemesi sebebiyle zayıflamış ve yaşı yaklaşık seksen civarında olup demeviyü'l-mizâc (sinirli) ve şimdiki halde saçları umumen beyazlamış yürüme ve hareketi hemen yarı derecede azalmıştır. Hasta, çocukluğunda emrâz-ı indifâ'iyeden (enfeksiyon ve bulaşıcı hastalıklar=intaniye) hasbe (kızamık) ve kızıl hastalıklarını geçirdiği gibi cederî (çiçek hastalığı) için de kendisine telkîh (aşı) icra edilmiştir. Hasta çocukluğundan bu güne değin hiçbir hastalığa müptela olmayıp bundan otuz sene önce mümteni'u'l-izâle (kaçınılmaz) remed-i ecfâna (göz iltihabına) müptela olmuş, kendisine yapılan tavsiye üzerine, hasta yanağında açtığı nohut yakıları sayesinde göz iltihabından yakasını kurtarmış ise de, yakı hastanın yanağında otuz sene devam edip bundan dört sene önce kapanmış ancak müteakiben hadbe-i vecenî-i yemîni (sağ elmacık yumrusu) üzerinde bir verem hâsıl olup, verem bir müddet sonra takarruh eylemiş (iltihaplanmış) olduğu müşahede olunmuştur. İşbu mütekarrih (cerahatlı) verem resmi çizilerek gösterildiği gibi (Resim 3) kurtlu bir mantar şeklinde olup, biri asıl ve biri gövde ve biri baş olmak üzere üç parça halindedir. Veremin baş bölgesinin dairesel hacmi yirmi beş aşîr-i zirâ (17x14 cm) olup sathı cerahatlı ve te'arîc-i dimâğa (beynin dış yüzeyindeki çıkıntılara) benzer ve kıvamı yumuşak ve sargısı açıldığında bir mâyi-i müzemmem (kötü sıvı) seyelân (akmakta) ve takattur (damlamakta) etmektedir. Ve adı geçen karha (çıban), istirahat halinde arasına tahassül eder (ortaya çıkan) bir vec'a-i râmih (mızrak saplanmış gibi ağrı) olup, çıbana lems edildikte (elle dokunulduğunda) ağrının arttığını hasta ifade etmiştir. Veremin gövde kısmı çıbanlı olmayıp, kutr-ı müstedîr-i hâricisi (dış dairesel çapı) sekiz aşîr-i zirâ (5.5 cm) ve tûlu (uzunluğu) on beş aşîr-i zirâ (10.3 cm) ve erguvânî (mor) bir renktedir. Veremin asıl bölgesi cildi kuşatmış olup, azm-i vecenîye (elmacık kemiği=os zygomaticum [24]) iltisâkı (birleşmesi) pek de hiss olunmamaktadır (düşünülmemektedir). Hastanın genel durumu nazar-ı mütalaaya alındıkta genel güç ve kuvvetinde bir kesiklik ve hûbût (düşüş) ve levn-i cild (cilt rengi) saman renginde, nabız dakikada seksen ile seksen beş adet miyânında (aralığında) darb etmekde (vurmakta) ise de, harâret-i garîziyyesinde (vücudunun normal hararetinde) şâyân-ı ehemmiyet (dikkate değer) bir tağayyür (değişiklik) müşahede olunmamıştır.

Mülâhazât (mülâhazalar):

Serd ve beyân olunan (açıklaması yapılan) a'râzdan (hastalıklardan) zikredilen verem, bir seretân-ı şibh-i dimâğî (görünümü beyne benzer

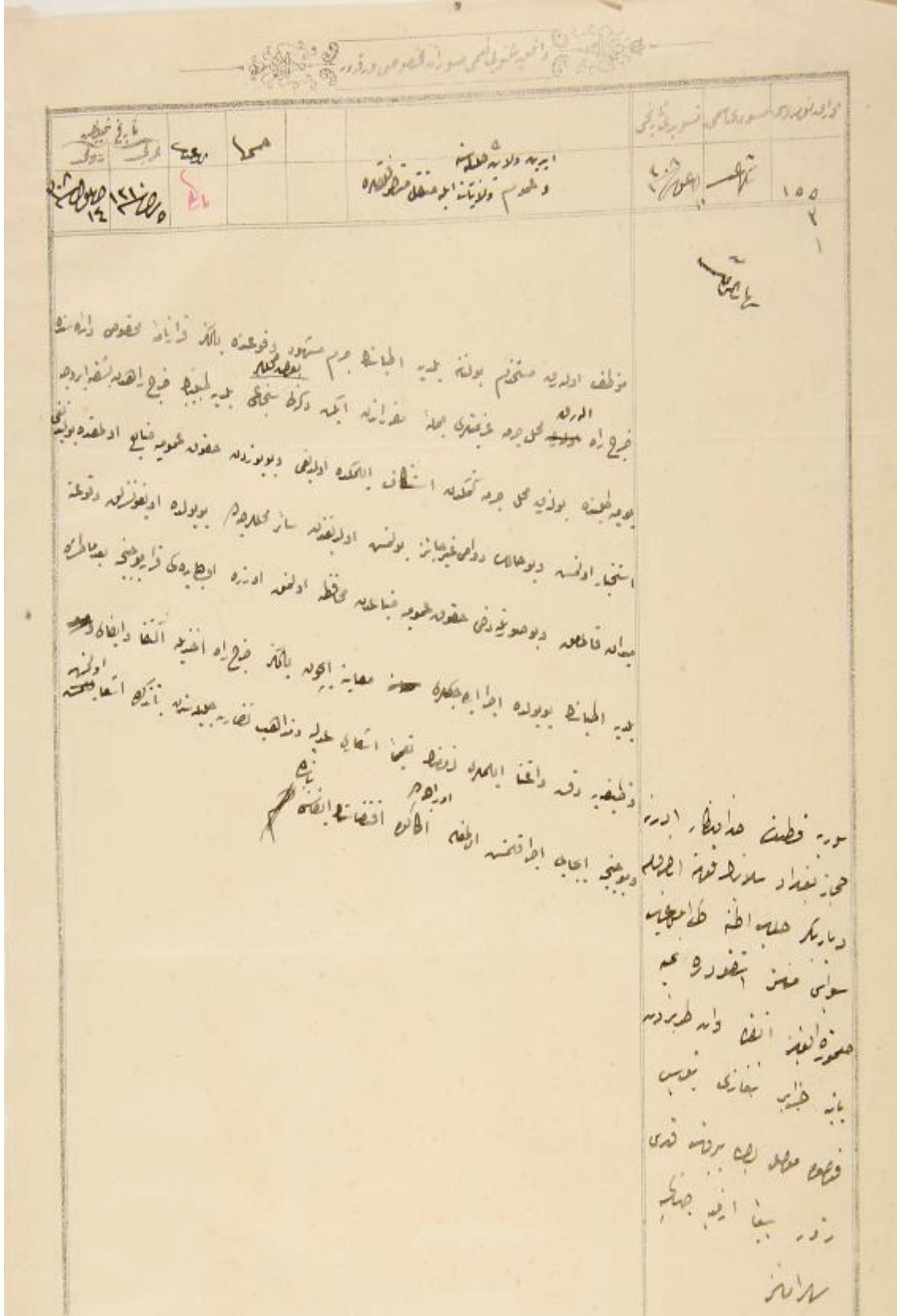
kanser) olduğu müstebân (açık) olmuş ise de, hastanın hûbût-ı tabî-i kuvâsı (kuvvet zafiyetine uğraması) ve terakkî-i sinni (yaşının ilerlemesi) sebebiyle istîsâl-i vereme (verem urunun çıkarılması) rûy-i müsâade gösterilmediğinden (uygun görülmediğinden) merâhim-i kâviye (yakıcı merhemlerle) ile tedavi ve sûtî'l-kunye-i seretâniyye (kötü huylu kanser) rû-nümâ olmağla (göründüğünden) kat' (kesmekten) ve istîsâlden (urun çıkarılmasından) sarf-ı nazar (vazgeçilmiştir) edilmiştir. 17 Ekim 1885 [25].

Şakir Efendi, tıbbî görevlerinin yanı sıra, alanıyla ilgisi olmayan bazı resmî işlemlere de katkıda bulunmuştur. 28 Şubat 1884 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nden Ticâret ve Zirâat Nezâreti'ne gönderilen tezkirede, Denizli Sancağı'nın topoğrafya (Topoğrafya, bir kara parçasının doğal engebe ve özelliklerini kâğıt üzerinde çizgilerle gösterme işidir. Coğrafya haritaları büyük ölçeklidir. Bunlarla dağlar, tepeler, vadiler gösterilir. Daha küçük tümsekler, gösterilemez. Bunların gösterilmesi için hazırlanan 1/20.000'e eşit ya da daha küçük ölçekli haritalara topoğrafya haritaları denmektedir [26]) ve istatistiği (neyin istatistiği olduğu belirtilmemiştir ancak, gönderildiği bakanlık göz önüne alınırsa, Denizli'deki tarım ve ticaret gelirlerindeki artışlarla ilgili olduğunu söyleyebiliriz.) özetinin, belediye tabibi Şakir Efendi tarafından gönderildiği bildirilmiştir [27]. Bu durum, onun alanı dışında da bazı konularda uzman derecesinde bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Şakir Efendi'nin Usulsüzlükleri ve Görevden Azledilmesi

Şakir Efendi, görevini icra ederken suçüstü durumunda olay yeri inceleme görevini yerine getireceği zaman, kanunen sadece yolluk alması gerekirken ayrıca bir de yevmiye talebinde bulunmuş ve bu durumun ilgili mercilere şikâyet edilmesi üzerine İmparatorluğun bütün idarî birimlerine aşâğıdaki emirname gönderilmiştir:

Adliye ve Mezâhip Nezâreti'nin göndermiş olduğu şikâyet tezkiresi üzerine, 27 Eylül 1892 tarihinde Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nden Aydın Valiliği ile birlikte bütün valiliklere ve müstakil mutasarrıflıklara gönderilen tahriratta; muvazzaf olarak görevlendirilen tabiplerin cürm-i meşhûd (suçüstü) vukuunda yalnız hususi kararname dairesinde harcırah (yolluk) alarak suç mahalline gitmeleri kararlaştırılmış iken, Denizli Sancağı belediye tabibinin harcırahtan başka ayrıca yevmiye talebinde bulunarak suç mahalline gitmek istemediği ve bu yüzden hukûk-ı umûmiye'nin (kamu yararı) zarar

Resim 4. Şakir Efendi'nin usulsüz yevmiye talep etmesi üzerine imparatorluğun bütün birimlerine gönderilen emirname BOA, DH.MKT. 2005/113. 5 Ra 1310/27 Eylül 1892.

Şakir Efendi'nin usulsüzlükleri devam etmiş ve bunun sonucunda hakkında tahkikat açılmıştır. Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nden Aydın Valiliği'ne gönderilen tahriratta aşağıdaki hususlara değinilmiştir:

Denizli Sancağı Belediye Tabibi Şakir Efendi'nin hilâf-ı usul uygulama yapmadığı, tam tersi Denizli Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi'nin bazı suistimallerinin görüldüğünün belirtilmesiyle; bu konudaki soruşturma evrakının gönderilmesi neticesinde, Şakir Efendi hakkında Vilayet Adliye Müfettişliği tarafından soruşturma yapılması gerektiği, Denizli Mutasarrıflığı tarafından bildirmesi üzerine, 8 Haziran 1898 tarihinde gelen 102 numaralı soruşturmanın yazıyla bildirilmesi emriyle, durum Adliye Nezâreti'ne intikal ettirilmiştir. Yapılan soruşturmanın sonucunu içeren 30 Mart 1899 tarih ve 18 numaralı tezkireye göre Şakir Efendi:

1. Gerçek dışı rapor tanzim ettiği,
2. Miktarının belirlenmesi mahkemeye ait olan harcırah ile fethimeyyit ameliyatı ücreti aldığı,
3. Ücret almadıkça fakirleri muayene etmediği,
4. Adet olduğu üzere hapishaneye gittiğinde mahkûmlara memuriyet sıfatına uygun düşmeyen sözler söyleme gibi ahvale teşebbüs ettiği, Vilayet Adliye Müfettişliği tarafından icra edilen soruşturma ile sabit olduğu anlaşılmış ve sonuç Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'ne aşağıdaki gibi bildirilmiştir:

Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesi'ne;

Denizli Sancağı Belediye Tabibi Şakir Efendi'nin her suçüstü vukuunda ifasına mecbur olduğu adlî muayeneye fethimeyyit süsü vererek hiç bir karara dayanmaksızın üçer-dörder lira alarak iş-güç sahibi insanları cezalandırdığına dair Denizli Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi'nden gönderilip Adliye Nezâret-i Celîlesi'nden bir tezkire ile tevdi olunan soruşturma evrakı ve eklerinin suretlerinin gönderilmesi neticesinde bildirilmiş olan cevapta; Şakir Efendi tarafından hilâf-ı usul bir muamele yapılmadığı, tam tersi Denizli Bidayet Mahkemesi Ceza Reisi'nin bu yolda bazı suistimallerinin görüldüğü ve hakkında Vilayet Adliye Müfettişliği tarafından soruşturma yapılması yönündeki Denizli Mutasarrıflığı'nın beyanına atfen, Aydın Valiliği'nin bu durumu bildirmesiyle konu, Dâhiliye Nezâreti tarafından Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâret-i

Celîlesi'ne havale edilmiştir. Yapılan detaylı soruşturma neticesinde Şakir Efendi:

1. Şahitlerin önünde vuku bulan adam öldürme olaylarından dolayı muayene için Belevi ve Kuzuca köylerine gittiğinde kanunî harcırahı aldıktan sonra fethimeyyit ameliyatı ücreti adıyla Belevi işinden dört ve Kuzuca işinden iki lira aldığı halde ameliyatı icra etmediği,
2. Fabrikacı Kimon Efendi'nin un fabrikasında ameleden Andon'un, yatmakta olduğu odada yanmış kömürden vefat ettiği ihbâr edilmesi üzerine olay mahalline giderek meyyiti teşrih (otopsi) ettikten sonra, miktarının belirlenmesi mahkemeye ait olan harcıraha mahsuben otuz kuruş ve fethimeyyit ameliyatı ücreti olmak üzere dört lira aldığı,
3. Zorla fi'l-i şenî icrâ olunduğu (tecavüze uğradığı) iddia olunan Veli oğlu Abdullah'ın mahdumunu (Osmanlı döneminde şahısları tanımaya yarayan en önemli özelliklerden biri, onların lakaplarıdır. Tecavüze maruz kalan bu kişinin araştırılması sonucu, günümüzde akrabaları rencide olabileceği için, etik açıdan doğru bulunmadı ve bu nedenle lakap ve ismi belirtilmedi) muayene ettiğinde, suçlanan iki zanlı ile arkadaş olduğundan onları korumak maksadıyla, adı geçen Mehmed'in bu tür [homoseksüel] ilişkiyi huy edindiği, zorlama hakkında delil olmadığına dair rapor verdiği halde, vuku bulan itiraz üzerine diğer tabip tarafından icra edilen ikinci muayenede tecavüzün rıza ile meydana geldiği ve Mehmed'in bu kötü fiili huy edinip edinmediği hususunda bir emare tespit edilmediği raporla belirtildiği,
4. Hakkında tecavüze uğradığı iddia olunan Hüseyin oğlu İsmail'in zevcesinin (lakap ve ismi belirtmedik) akıl kuvvetinin yerinde olduğuna dair rapor vermiş iken, aksine şahadet vuku bularak diğer tabip tarafından dahi rapor verildiği ve binaenaleyh tecavüzün cebr-i manevî'ye (ruh sağlığının bozulmasına) dönüştüğü,
5. Boğazının sıkılması neticesinde vefat ettiği iddia olunan Hornar Zarif kızı Ayşe'nin muayenesi için olay mahalline gittiğinde verdiği raporda; fethikabir muamelesi icra ettiğinde Ayşe'nin boğularak vefatına dair eser görülmediğini, ishalden vefat ettiği ve otopsiye gerek olmadığını belirtmiş olduğu halde, mahkemede dinlenen şahitler, Ayşe'nin vücudunda darb ve boğazında tırnak izleri görüldüğü ve cesedi bir oda içinde gizlenmiş olarak başına kurtlar

- düşmüş olduğu haber verildiği,
6. Maktulen vefat eden Kocabıyıkoglu Mustafa ile darp neticesinde vefat eden Çakmaklı Sadık haklarında verdiği raporları karmakarışık bir şekilde tanzim ettiği,
 7. Henüz beş yaşını tamamlayan Adile adlı kızın bekâreti izale edilmiş iken, zanlının babası kendisine müracaat ettiğinde, Adile'nin bekâretinin tam olduğuna dair bir rapor vererek zanlıyı kurtarmaya teşebbüs ettiği,
 8. Yukarıda anlatılan hususlar hakkında kendisinden açıklama istenilmesine rağmen cevap vermediği,
 9. Memuriyeti hasebiyle mutat olarak hapishaneye gittiğinde, mahpuslara tarih ve tutuklanma sebeplerini sorarak bazılarında da sizi ceza reisi burada tutuyor şeklinde ifadelerde bulunduğu ve hapishane müdüründen mahkûmların ve tutukluların defterini istediği hâlde müdür tarafından uygun görülmediği,
 10. Belediye tabipleri muvazzaf olup, yaralı fakirleri ücretsiz muayene etmeleri lazım gelirken, darp edilen bir dilenciye bir mecîdiye almadıkça muayene etmediği, Vilayet Adliye Müfettişliği'nden 30 Mart 1899 tarih ve 18 numaralı tezkireyle gönderilen soruşturma evraklarında belirtilen hususun gereğinin icrası yazısıyla, Şakir Efendi'nin memuriyete devamının uygun olmayacağından, azliyle yerine münasip birinin tayin edilmesi ve neticesinin haber verilmesi talep edilmiştir.

Soruşturmayı yürüten müfettişler Adliye Nezâreti'ne bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Belediyeler ise, Dâhiliye Nezâreti'ne bağlıdır. Bu nedenle, Şakir Efendi'nin görevine ancak Dâhiliye Nezâreti tarafından son verilebilecektir. Yukarıdaki 10. maddede geçen, "görevinden azledilmesi" teklifi yerinde görülmüş ve Dâhiliye Nezâreti'nden aynı soruşturma evrakının yan tarafına not şeklinde yazılan derkenarda, Adliye Nezâreti'ne aşağıdaki bilgi verilmiştir:

Denizli Sancağı Belediye Tabibi Şakir Efendi'nin gerçek dışı rapor tanzimine ve miktarının belirlenmesi mahkemeye ait olan harcırah ile fethimeyyit ameliyatı ücretini aldığı ve ücret almadıkça fakirleri muayene etmediği ve düzenli olarak hapishaneye gittiğinde mahkûmlara memuriyet sıfatına uygun olmayan sözler söylemek gibi davranışlara teşebbüs ettiği, Vilayet Adliye Müfettişliğiince gerçekleştirilen

soruşturma ile kesinlik kazandığı, 30 Mart 1899 tarih ve 18 numaralı tezkirenizde yazılı olarak bildirilmeniz üzerine, Aydın Valiliği'ne bilgi vermek ve adı geçen kişinin memuriyete devamı uygun olmadığından, azliyle yerine münasip birinin tayin edilmesi, Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti'nden talep edildiği ve hazırlanan evrakın iadeten takdim edildiği, (Resim 5-6) [29] belirtilmiştir.

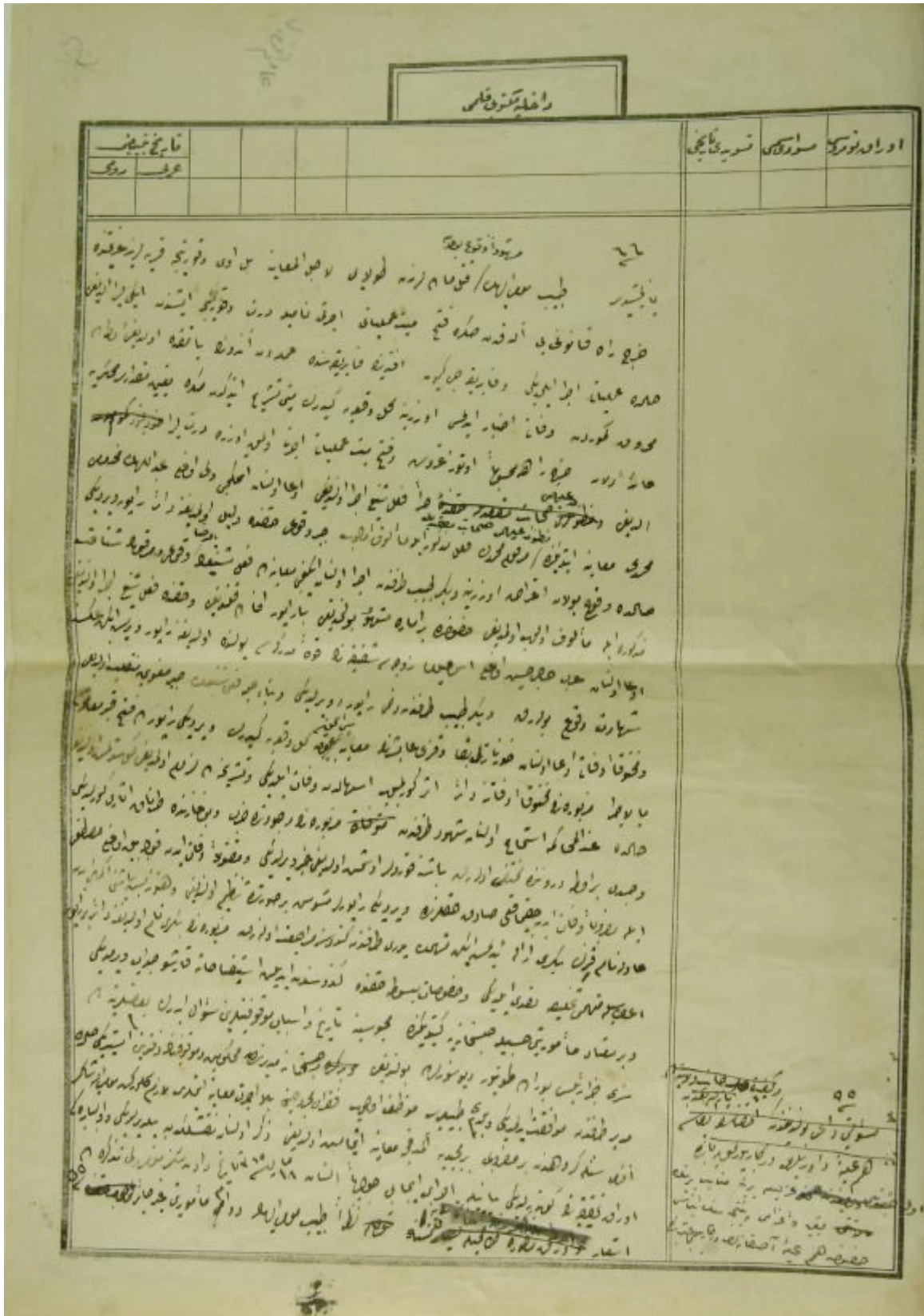
Bu soruşturmanın neticesinde Osmanlı döneminde Denizli Belediye tabipleri içerisinde en uzun süre hizmet veren (Tablo 1) Şakir Efendi, resmî olarak görevinden azledilmiş ve yerine gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarından Nikola Efendi tayin edilmiştir [30]. Ancak Şakir Efendi bu resmî sürecin sonucunu göremeden 29 Aralık 1898 tarihinde [31] 51 yaşında iken vefat etmiş, kendisi ile ilgili bilgiler Anadolu Defteri'nde kayıt altına alınmıştır [32].

Şakir Efendi'nin Vefatı ve Terekesinin Mirasçılara Taksimi

Şakir Efendi, 30 Mart 1899 tarihli resmî olarak görevden azledilme yazısı kendisine ulaşmadan, 29 Aralık 1898 tarihinde vefat edesiye kadar Denizli Belediye tabipliği görevini fiilen yerine getirmiştir. Vefat ettikten sonra alacaklarının tahsil edilmesi ve borçlarının ödenerek mirasının paylaşılması süreci, aşağıdaki mahkeme ilamına göre gerçekleştirilmiştir:

Çaybaşı Mahallesi'nde yaşayan Saraçzâde Şakir Efendi ibn-i el-Hâc Ahmed Ağa ibn-i el-Hâc Hasan, hicrî 1316 senesi Ramazan ayının son günlerinde (tarih vermek amacıyla son gününü esas alırsak, 11 Şubat 1899 yapmaktadır. Ancak Şakir Efendi'nin hanımına ve çocuklarına emekli maaşı bağlanması ile ilgili belgede [31] bu tarih 29 Aralık 1898 olarak geçmektedir) vefat etmiştir. Geride mirasçı olarak, hanımı Âişe Hanım ibnetü el-Merhûm Osman Efendi, annesi Zübeyde Hanım ibnetü el-Hâc Ahmed ile birlikte erkek çocukları Talat Efendi, Ahmed [Ahmed Cevdet], Şakir, Ali Kemal ve kız çocuğu Zübeyde'yi bırakmıştır. Çocuklar kendi işlerini kendileri görebilecek yaşa (reşid oluncaya kadar) gelesiye kadar (şer'î hukûka göre 20 yaş) mahkeme tarafından atanan vasîleri olan anneleri Âişe Hanım, büyükanne Zübeyde Hanım ve reşid olan Talat Efendi, Şakir Efendi'nin vefatından bir yıl sonra 12 Şubat 1900 tarihinde mahkemeye başvurarak mirasın paylaşılmasını talep etmişlerdir (Resim 7). Terekenin (miras) dökümünde aşağıdaki gelir kalemleri ortaya çıkmıştır:

Nakit 27.629 kuruş 4 pâre (30 pâre = 1 kuruş)

Resim 6. Şakir Efendi'nin soruşturma evrakı BOA, DH.MKT. 2197/59-2. 25 Z 1316/6 Mayıs 1899.

Tablo 1. Aydın Vilayet Salnâmeleri'ne Göre Denizli Belediye Tabipleri ve Rütbeleri

Yıl	Ad-Soyad	Rütbesi
1296 H (1878-1879)	Perikli Efendi	Mecidî 4 [35]
1297 H (1879-1880)	Şükrü Efendi [36]	-
1298 H (1880-1881)	Şükrü Efendi [37]	-
1299 H (1881-1882)	Şakir Efendi	Sâlise [38]
1300 H (1882-1883)	Şakir Efendi	Sâlise [39]
1301 H (1883-1884)	Şakir Efendi	Sâlise [40]
1302 H (1884-1885)	Şakir Efendi	Sâlise [41]
1304 M (1888-1889)	Şakir Efendi	Sâlise [42]
1305 M (1889-1890)	Şakir Efendi	Sâlise [43]
1306 M (1890-1891)	Şakir Efendi	Sâlise [44]
1307 M (1891-1892)	Şakir Efendi	Sâlise [42]
1311 H (1893-1894)	Şakir Efendi	Sâlise Mecidî 4 [46]
1312 H (1894-1895)	Şakir Efendi	Sâniye Mecidî 4 [47]
1313 H (1895-1896)	Şakir Efendi	Sâniye Mecidî 4 [48]
1314 H (1896-1897)	Şakir Efendi	Sâniye Mecidî 4 [49]
1315 H (1897-1898)	Şakir Efendi	Sâniye [50]
1316 H (1898-1899)	Şakir Efendi	Sâniye [51]
1317 H (1899-1900)	Nikola Efendi [30]	-
1319 H (1901-1902)	Nikola Efendi	Sâlise Mecidî 4 [52]
1320 H (1902-1903)	Nikola Efendi	Sâlise Mecidî 4 [53]
1321 H (1903-1904)	Nikola Efendi	Sâlise Mecidî 4 [54]
1323 H (1905-1906)	Rıza Hayati Efendi [55]	-
1326 H (1908-1909)	Hüseyin Efendi	Sâniye [56]

ve değişik şahıslardan 4.966 kuruş 8 pâre tahsil edilen alacak. Toplam: 32.595,12 kuruş

Dellal aracılığı ile satılan eşyalardan elde edilen nakit: 8.415,28 kuruş. Satılan eşyalar içerisinde 40 cilt tıp kitabı ve 3 adet cerrahî alet bulunmaktadır.

Toplam miras: 41.011,10 kuruş

Bugelirlerden aşağıdaki masraflar düşürülmüştür:

Cenaze masrafları için kayınbiraderi Müftüzâde Ahmed Efendi'ye verilen: 1.722 kuruş

Annesi Zübeyde Hanıma borcu: 3.075 kuruş

Depremde (Bu deprem 20 Eylül 1899 tarihinde Çarşamba günü, sabah saat dörtte meydana gelmiştir [33]) zarar gören evlerinin tamiri için Müftüzâde Ahmed Efendi aracılığı ile yapılan masraflar için Ahmed Efendi ye verilen: 1.131,36 kuruş

Nakliye, dellâliye ve değişik isimler altında vergi harçları: 1.145,4 kuruş

Toplam kesintiler: 7.075 kuruş

Mirasçılara kalan net miras: 33.936 kuruş

Mirasın, mirasçılara İslâm miras hükümlerine göre taksimatı ise aşağıdaki gibi olmuştur:

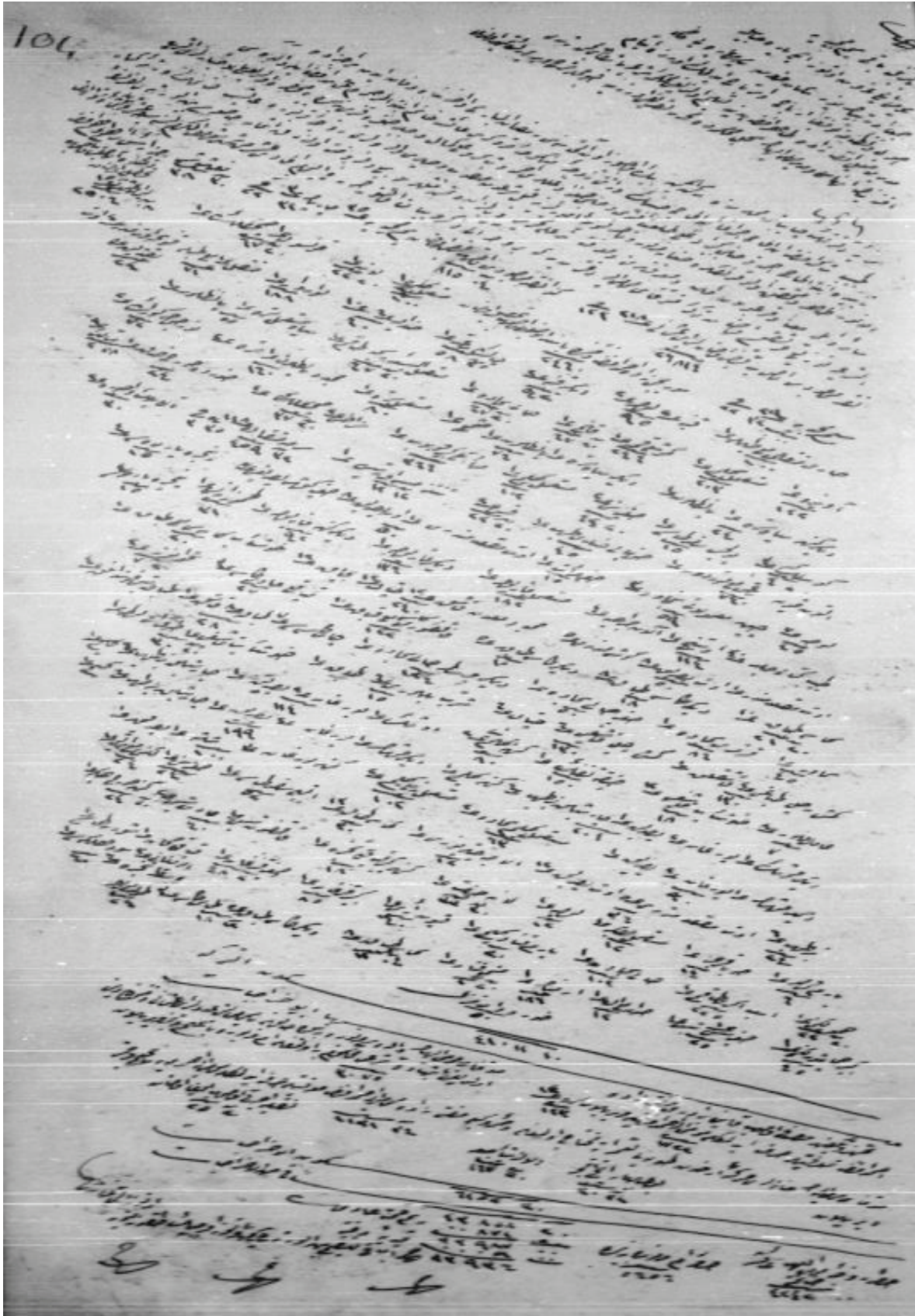
Hanımı Âişe Hanım'a 4.242 kuruş, Annesi

Zübeyde Hanım'a 5.656 kuruş, oğulları Talat'a 5.341,30 kuruş, Ahmed Cevdet'e 5.341,30 kuruş, Şakir'e 5.341,30 kuruş, Ali Kemal'e 5.341,30 kuruş ve kızı Zübeyde'ye 2.670,30 kuruş.

Mirasçılara hisseleri verildikten sonra, anne Zübeyde Hanım tereke satılırken çocukların kullanması için 893 kuruşa bir takım yatak satın almış ve bu rakam çocukların hisselerine paylaştırıldıktan sonra kalan 17.803,5 kuruş, faiz karşılığı değerlendirilmek üzere Eytâm Sandığı Müdürü Halilefendizâde Tahir Efendi'ye teslim edilmiş ve bu durum mahkeme başkâtibi Mehmed Rüşdü Efendi tarafından kayıt altına alınmıştır [34].

Şakir Efendi'nin Belediye Tabibi Olarak Hizmet Süresi ve Ailesine Maaş Bağlanması

Belediye Tabipliği görevine 41 yaşında başlayan Şakir Efendi, emeklilik işlemlerinin başlatıldığı 13 Mart 1888 tarihinden 29 Aralık 1898 tarihine kadar geçen, 10 yıl 9 aylık süreç içerisinde, Denizli Belediyesi tarafından on yıl emeklilik bildirim yapıldıktan sonra vefat etmiştir. Fiili olarak emeklilik bildirimlerinin yapıldığı takvim, Denizli Sancağı'ndan verilen arzuhalin arka yüzündeki, Belediye başkanlığının 14 Şubat 1900 tarihli derkenarında aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

Resim 7. Şakir Efendi'nin tereke defteri DŞSD, 685: 104/454. 11 L 1317/12 Şubat 1900.

30 Aralık 1888'den 12 Mart 1896'ya kadar:

7 yıl, 2 ay, 13 gün: Aylık 800 kuruş= 69.146 kuruş

13 Mart 1896'dan 11 Kasım 1896'ya kadar:

8 ay: Aylık 600 kuruş= 4.800 kuruş

13 Kasım 1896'dan 12 Mart 1897'ye kadar:

4 ay: Aylık 800 kuruş= 3.200 kuruş

13 Mart 1897'den 29 Aralık 1898'e kadar:

1 yıl, 9 ay, 17 gün: Aylık 720 kuruş= 15.528 kuruş 92.674 kuruş

Mülkiye Tekâüd Nezâreti (Mülkiye Emeklilik Bakanlığı) muhasebesince düzenlenen 4 Nisan 1905 tarihli hesap müzekkiresinde (Bir iş hakkında ilgili kişiye veya üst makama yazılan resmî kâğıt. Müzekkere şeklinde de söylenmektedir [16]); emekli maaşı hesap edilirken önce on yıl boyunca aldığı toplam 92.674 kuruş maaşın onda biri hesap edilmiş ve 9.267 kuruş elde edilmiştir. Daha sonra bu rakam 12'ye bölünmüş ve 772 kuruş elde edilmiş, daha sonra da bunun %50'si olan 386 kuruş emekli maaşı hesaplamasına esas alınmıştır. On yıllık hizmeti için takdir edilen senevîsi (yıllık) ise 128 kuruş olmuştur. Bu rakamın da tekrar yarısı kesilmiş ve 64 kuruş kalmıştır. Emeklilik kararnâmesinin 37. maddesine göre 86 kuruş ilave edilmiş ve aylık olarak 150 kuruş maaş bağlanmıştır. Bu maaş mirasçılar arasında aşağıdaki gibi paylaştırılmıştır:

1. Oğulları Ahmet Cevdet, Şakir ve Ali Kemal efendilere 30'ar kuruş; 20 yaşını tamamlayınca veya devlet görevi alınca kesilmek şartıyla.
2. Kızı Zübeyde ve hanımı Ayişe'ye 30'ar kuruş; evlendiklerinde kesilmek şartıyla.

Ancak Şakir Efendi hayatta iken çocuklarına ve hanımına isabet eden emekli sandığı aidatını ödememiş ve bu aidat borcu faiziyle birlikte 2.561 kuruş (esas borç ve faiz oranı belirtilmemiştir) olmuştur. Bu borcun, adı geçen kişilerin emekli maaşlarından kesilmesi emekli sandığı yönetim kurulunca kararlaştırılmıştır (Resim 8) [31].

Hanımına ve çocuklarına emekli maaşı bağlanması ile ilgili resmi prosedürün son ayağında, Mülkiye Mütakâidîn ve Mâzûlîn Sandıkları Nezâreti Mektûbî Kalemî'nden,

26 Nisan 1904 tarihinde Şûrâ-yı Devlet (Danıştay)'a gönderilen tezkirede; müteveffa Denizli Belediye Tabibi Şakir Efendi'nin mahdumları Ahmet Cevdet, Şakir, Ali Kemal efendilerle, kerimesi Zübeyde ve zevcesi Ayişe hanımlar tarafından gönderilen maaş tahsisi talebini içeren dilekçe ile Aydın valiliği tarafından düzenlenen mazbata, hizmet cetveli ve ilgili evrakların, sandık muhasebesinden derkenarlı hesap pusulasının yönetim kurulunca incelendiği; adı geçen pusulada müteveffa Şakir Efendi'nin bulunduğu memuriyetlerin tarihleriyle aldığı maaşların miktarı, 29 Aralık 1898 tarihinde vefat ettiği ve Mülkiye Memurları Emeklilik Kararnâmesi gereğince bunlara aylık 30'ar kuruş maaş isabet ettiğinin gösterildiği, adı geçen maaş hakkında kararnâme hükümlerine uygun olarak sandıktan maaş tahsis edilerek muamele edilmesinin uygun görüldüğü bildirilmiş ve yetkililerin imzasıyla onaylanmıştır (Resim 9) [31].

Sonuç olarak, Osmanlı döneminde Denizli Sancağı'nda en uzun süre belediye tabipliği görevini icra eden Şakir Efendi, görevi süresince adlî tabiplik, hapisane doktorluğu ve cerrahlık yapmıştır. Başka cerrahlarla ortak operasyonlara katılmış, uzmanı olmadığı cerrahî operasyonlarda da, operasyonu gerçekleştirecek cerraha o konuda uzman olduğuna dair mahkeme huzurunda onay vermiştir. Göreve başladığı ilk dönemde savaşlarda askerî tabiplik yapmış, daha sonra Denizli Belediye Tabipliği'ne tayin edilmiştir. Fiilen bu görevde 20 yıl çalışmış ancak bunun 10 yılı emekliliğe esas tutulmuştur. Yapmış olduğu bazı yanlış uygulamalar neticesinde imparatorluğun bütün idarî birimlerine uyarı gönderilmiştir. Ancak ilerleyen süreçte yapmaya devam ettiği usulsüzlükler, hakkında soruşturma açılmasına sebebiyet vermiş ve sonunda görevinden azledilmiştir. Soruşturma evrakındaki suçlamalardan, tecavüz ve cinayet olaylarının ön plana çıkması ilginç bir durum arz etmektedir. Şakir Efendi arkada dört erkek bir kız çocuk bırakmıştır. Vefatından sonra, yetişkin olan Talat haricindeki çocuklarına ve eşine devlet tarafından emeklilik maaşı bağlanmış ancak, çocuklarına ve hanımına isabet eden emekli sandığı aidatını ödemediği için, maaşlarından mahsup edilmesine karar verilmiş ve tamamen mağdur olmalarının önüne geçilmiştir.

Çıkar ilişkisi: Yazar çıkar ilişkisi olmadığını beyan eder.

Kaynaklar

- Atabek E M. Ortaçağ tababeti. İstanbul: Hilâl Matbaası, 1977;12-27.
- Aksoy Y. Tarihte osmanlı bilim ve teknolojisi. İstanbul: Karma Kitaplar, 2008;49-79.
- Cantay G. Anadolu türk beylikleri sanatı. Türkler (ed: Güzel H C. vd.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002;8:15-29.
- Nasuhioğlu İ. Tıp tarihine kısa bir bakış. Ankara: Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayını, 2. Baskı, 1975;118-132.
- Şevki O. Beşbuçuk asırlık türk tabâbeti tarihi. sadeleştiren: Uzel İ. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1991;27.
- Altıntaş A. Karl Ambros Bernard'ın Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kurucusu olduğu meselesi ve görevi hakkında: 3. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye sunulan bildirimler, 20-23 Eylül 1993, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999;91-99.
- Şehsuvaroğlu B N. Tıbbî deontoloji. İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 1986;49-177.
8. Takvîm-i Vekâyi Gazetesi, Sayı: 259, 21 Ramazan 1259/15 Ekim 1843;3.
- Bayat A H. Şer'iye sicilleri ve tıp tarihimiz 1 rıza senetleri. 2. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye sunulan bildirimler. 20-21 Eylül 1990, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999;39-51.
- Denizli Şer'iye Sicil Defteri (DŞSD), 681:138/206. 19 Za 1295/14 Kasım 1878.
- Denizli Şer'iye Sicil Defteri (DŞSD), 681:247/468. 7 C 1299/25 Nisan 1882.
- Denizli Şer'iye Sicil Defteri (DŞSD), 681:247/469. 13 C 1299/1 Mayıs 1882.
- Pakalın M Z. Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983;3.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ..DH.. 1258/98831. 26 C 1309/27 Ocak 1892.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 1859/52. 10 M 1309/16 Ağustos 1891.
- Ayverdi İ. Kubbealtı lugatı asırlar boyu târihî seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ..DH.. 1258/98831. 26 C 1309/27 Ocak 1892.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 1920/73. 9 B 1309/8 Şubat 1892.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 343/12. 15 Ş 1312/11 Şubat 1895.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ..TAL. 145/48. 21 Ra 1316/9 Ağustos 1898.
- Devellioğlu F. Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi, 7. Baskı, 1986
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 2110/105. 10 Ca 1316/26 Eylül 1898.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 2129/106. 22 C 1316/ 7 Kasım 1898.
- Zeren Z. Lâtince-Türkçe-Osmanlıca anatomi sözlüğü ve türk anatomi terimleri, İstanbul: Çelikkilt Matbaası, 1959;166-206.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HSD.CB. 2/32. 8 M 1303/17 Ekim 1885.
- <http://tekononline.com/topografya-nedir.html> (Erişim tarihi: 21.03.2014)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 1344/1. 1 Ca 1301/28 Şubat 1884.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 2005/113. 5 Ra 1310/27 Eylül 1892.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 2197/59. 25 Z 1316/6 Mayıs 1899.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 20. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1317 H (1899/1900);290.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), ŞD. 1027/9. 14 Ra 1322/29 Mayıs 1904.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH.MKT. 2197/112. 25 Z 1316/6 Mayıs 1899.
- Avcı Y. Osmanlı devletinde afet yönetimi ve 1899 denizli depremi: Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler (Ed: Özçelik A. vd.). Isparta: Fakülte Kitabevi, 2007;1:361-367.
- Denizli Şer'iye Sicil Defteri (DŞSD), 685: 104/454. 11 L 1317/12 Şubat 1900.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 1. Def'a, m.a.y., İzmir 1296 H (1878/1879);106.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 2. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1297 H (1879/1880);111.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 3. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1298 H (1880/1881);141.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 4. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1299 H (1881/1882);170.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 5. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1300 H (1882/1883);226.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 6. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1301 H (1883/1884);201.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 7. Def'a, Tertip eden Mektupçu Hasan Hilmi, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1302 H (1884/1885);179.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 10. Def'a, Tertip eden Mektupçu Fehmi, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1304 M (1888/1889);346.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 11. Def'a, Aydın Matbaası, İzmir 1305 M (1889/1890);161.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 12. Def'a, Aydın Vilâyet Matbaası, İzmir 1306 M (1890/1891);190.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 13. Def'a, Tertip eden Cemiyet-i Resmîye azasından İbrahim Cavid, Vilâyet Matbaası, İzmir 1307 M (1891/1892);2:168
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 14. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1311 H (1893/1894);240.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 15. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1312 H (1894/1895);348.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 16. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1313 H (1895/1896);327.
- Aydın Vilâyet Salnâmesi, 17. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1314 H (1896/1897);321.

50. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 18. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1315 H (1897/1898);329.
51. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 19. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1316 H (1898/1899);309.
52. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 21. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1319 H (1901/1902);248.
53. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 22. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1320 H (1902/1903);252.
54. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 23. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1321 H (1903/1904);240.
55. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 24. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1323 H (1905/1906);234
56. Aydın Vilâyet Salnâmesi, 25. Def'a, Vilâyet Matbaası, İzmir 1326 H (1908/1909);514.